Patrycja Kochanek

Uniwersytet Wrocławski

DOI 10.19195/1642-5782.16(26).6

Tożsamość i wizerunek Polaków oraz przedstawicieli mniejszości niemieckiej na podstawie badań przeprowadzonych w obu tych grupach

Wprowadzenie

W wielu państwach dostrzec można problem mniejszości narodowych. W Polsce, spośród tych ustawowo uznawanych, największą liczebnie jest mniejszość niemiecka¹, która zamieszkuje głównie województwa: opolskie, dolnośląskie i śląskie. Fakt, iż osoby należące do mniejszości niemieckiej często nazywają siebie Ślązakami lub Niemcami, posiadającymi własny język (gwarę śląską) i system wartości, według którego starają się żyć, utrudnia komunikację między mieszkańcami Polski w tych rejonach. Jest to społeczność stale walcząca o swoje prawa, co oznacza, że często wzbudza wiele kontrowersji wśród przedstawicieli narodu polskiego. W obu tych grupach, „w toku komunikacji, tworzona jest rzeczywistość, konstruowana w zbiorowości przez wzajemne interakcje. Konstrukcja ta jest istotna dla wspólnego życia, zachowania, przekazywania wiedzy i przeżycia w środowisku”². Historia Niemców na dzisiejszych ziemiach polskich jest długa, a za mniejszość narodową ludność niemiecka była uznawana w RP jeszcze przed II wojną światową. Po 1945 r. na Dolnym Śląsku nastąpiło masowe wysiedlanie Niemców. Zmieniły się stosunki językowe, społeczne i ekonomiczne. Język niemiecki utracił dominację i zaczął być dyskryminowany, a nawet niepożądany,

---

¹ *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań*, 2011.

² M. Graszewicz, *Polski system polityczny. Semantyki i struktury komunikacji politycznej*, Wrocław 2011, s. 43.

a językiem wiodącym stał się język polski. Społeczność niemiecka, która pozostała na Dolnym Śląsku, aby dostosować się do nowych warunków, musiała nauczyć się języka polskiego. Nierzadko była ona prześladowana przez ludność polską. Tak właśnie powstała nowa społeczność oparta na więzi ideologicznej, etnicznej, kulturalnej, językowej i naturalnej wynikającej z świadomej przynależności do narodu niemieckiego. Niemcy, jako mniejszość narodowa w Polsce, otrzymali pełne prawa oraz możliwość reprezentowania swojej społeczności w polskim życiu politycznym, w tym także w Sejmie³. Kryszczuk wyraźnie podkreśla, że

tożsamość etniczna wyznacza pochodzenie i język w postaci dialektu, a przynależność narodową określa utożsamianie się z danym systemem wartości, jest to więc świadomy akt woli. Tak więc przynależność etniczna niekoniecznie pokrywa się z narodowością, a już z pewnością nie sugeruje tejże ani nie wyznacza jej też obligatoryjnie⁴.

Oprócz grup etnicznych w Polsce można również wyróżnić wiele grup etnograficznych. Jedną z nich są Ślązacy będący, najszerszej rzecz ujmując, ludnością mieszkającą na Śląsku. Znaczenie tego terminu jest często w literaturze historycznej i etnograficznej szeroko i odmiennie rozumiane. Istnieje kilka definicji określających ludność śląską. Mogą to być osoby należące do zespołu grup etnograficznych ludności polskiej lub/i zamieszkujące głównie Górny Śląsk, mówiące gwara lub/i dialektem języka polskiego, na który miały wpływ język niemiecki i czeski, posiadające i ciągle rozwijające bogatą i odrębną od innych społeczności kulturę. Mimo iż posługują się własnym językiem, mogą deklarować narodowość polską lub śląską — prawnie nieuznaną w Polsce. Ślązacy podkreślający polską tożsamość narodową mogą, ze względu na obszar zamieszkania, czuć przywiązanie do regionu i kultury śląskiej. W tekście definiuje się Ślązaków jako osoby deklarujące narodowość niemiecką i posługujące się językiem niemieckim lub dialektem śląskim języka niemieckiego. Są to ludzie, którzy w przeszłości wyemigrowali lub zostali wysiedleni, jednak zachowali swoją śląską tożsamość. Większość z tych osób, które zdecydowały się pozostać w kraju, mieszka na Górnym Śląsku, w województwie opolskim lub w części województwa śląskiego. Na zewnątrz grupy komunikują, że są Niemcami, a wewnątrz mówią o sobie „Ślązacy”. Uważają, że jako mniejszość niemiecka tworzą niezależną, autonomiczną grupę osób, posiadającą odmienną kulturę, język, poglądy oraz dwa obywatelstwa: polskie i niemieckie. W poniższym tekście Niemiec to osoba mieszkającą w Polsce, która ze względów historycznych lub terytorialnych posiada obywatelstwo niemieckie.

³ <http://www.vdg.pl/pl/article/32-historia-1945-1989> (dostęp: 20.04.2017).

⁴ G. Kryszczuk, *Świadomość językowa i kompetencyjna Niemców na Dolnym Śląsku*, Lublin 1999, s. 66.

Założenia metodologiczne pracy

Głównym celem zaprezentowanych w niniejszym artykule badań była analiza tożsamości Polaków i ich wizerunku wśród przedstawicieli mniejszości niemieckiej oraz analiza tożsamości osób z mniejszości niemieckiej i ich wizerunku wśród Polaków. Celem podrzędnym było określenie sytuacji mniejszości niemieckiej w Polsce. Konstrukcja problemu badawczego miała dostarczyć odpowiedzi na następujące pytania: Co mówią Polacy o sobie? Jak wypowiadają się na temat przedstawicieli mniejszości niemieckiej? Czy akceptują tę mniejszość narodową w swoim kraju? Czy przedstawiciele mniejszości niemieckiej uważają się za Ślązaków czy za Niemców? Czy są jakieś różnice między tymi dwiema narodowościami?

W badaniu wykorzystano kwestionariusz, który składał się z trzech części:

- pytań o narodowość respondenta;
- pytań dotyczących narodowości polskiej, jeżeli wcześniej respondent określił swoją narodowość jako niemiecką bądź śląską, lub pytań dotyczących osób z mniejszości niemieckiej, jeśli respondent zadeklarował, że jest Polakiem;
- metryczki z pytaniami o dane demograficzne, takie jak: płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania.

Część właściwa, odnosząca się do badanych narodowości, zawierała łącznie 12 pytań otwartych, których część omówiono poniżej. Badania były przeprowadzone w wersji pilotażowej i mają być kontynuowane w przyszłości. Ankieta została przeprowadzona w kwietniu 2013 r. w grupie 94 osób: 63 Polaków, 26 Ślązaków i 5 Niemców. Założono, że osoby deklarujące przynależność do narodowości śląskiej lub niemieckiej to przedstawiciele mniejszości niemieckiej (ze względu na region, który zadeklarowali jako swoje miejsce zamieszkania), dlatego ich odpowiedzi zostały zanalizowane jako jedna całość. Warto podkreślić, iż wyniki mogą nie być miarodajne, ponieważ liczba respondentów w obu grupach była zróżnicowana. Odpowiedzi respondentów zostały podane w procentach. Ankietowani to osoby zróżnicowane wiekowo (od 12 do 50 lat). Polacy stanowili w porównaniu do przedstawicieli mniejszości niemieckiej nieco młodszą grupę respondentów. Były to zazwyczaj osoby pomiędzy 21. a 25. rokiem życia, studiujące lub zaczynające pracę zawodową. Respondenci z mniejszości niemieckiej to osoby pomiędzy 45. a 50. rokiem życia, co wynikało z tego, iż chciano przebadąć osoby zamieszkujące województwa: opolskie, śląskie i dolnośląskie, a to sprawiło trudność w dotarciu do respondentów z tego samego przedziału wiekowego. Z obserwacji wynika też, że osoby młodsze, które należą do mniejszości niemieckiej, deklarują, iż są Polakami, a nie Ślązakami czy Niemcami. Może wynikać to z braku wiedzy na temat historii oraz tożsamości narodowej tej grupy lub nieutożsamiania się z tą tradycją.

Analiza wyników badań

Pytanie 1: Z jaką narodowością się utożsamiasz?

Pytanie miało zweryfikować przynależność narodowościową respondentów. Jeżeli osoby zadeklarowały tożsamość z narodem polskim, następną częścią ankiety była ta dotycząca ich narodowości, po czym przechodziły do drugiej części, czyli do pytań dotyczących mniejszości niemieckiej. Jeżeli zaś respondenci zadeklarowali narodowość śląską lub niemiecką, przechodzili do pytań związanych z mniejszością niemiecką, a następnie do tych, które dotyczyły Polaków. W pierwszej ankiecie 100% respondentów zadeklarowało narodowość polską. W drugiej ankiecie 84% osób mówi o sobie jako o Ślązakach, a 16% jako o Niemcach. Wszystkie te osoby potraktowano jako mniejszość niemiecką. Warto zastanowić się, dlaczego tak duży odsetek osób z mniejszości niemieckiej uważa się za Ślązaków, a nie Niemców. Historia mniejszości niemieckiej wskazuje, iż osoby te są Niemcami (posiadają podwójne obywatelstwo) zamieszkującymi obcy kraj. Z obserwacji wynika, iż łatwiej jest tym osobom mówić o sobie „Ślązacy”, gdyż wtedy nie czują się wyobcowani, a ich gwara (mieszanka polskiego z niemieckim i czeskim) bliska jest tej, którą posługują się rodowici Ślązacy.

Część 1: Odpowiedzi Polaków

Pytanie 1: Co jest ważne dla Polaka?

Odpowiedzi na to pytanie miały ukazać wartości, którymi Polacy kierują się w życiu. Każda narodowość ma swoją specyficzną kulturę czy historię odróżniającą się od innych. Pytanie otwarte dało respondentom możliwość udzielenia spontanicznych i różnorodnych odpowiedzi. Z badań wynika, że najważniejsza dla Polaka jest rodzina (22%). Kategoria ta zawiera takie skojarzenia, jak: miłość, dom, mama, żona/mąż, własne podwórko. Respondenci pisali o tym, że cenią sobie ognisko domowe i dążą do tego, aby założyć własną rodzinę. Jest to dla nich ważną, a często najważniejszą kwestią w życiu. Na drugim miejscu respondenci wymieniali skojarzenia związane z ojczyzną (19%), co oznacza dla nich miejsce, w którym żyją. Ważne są dla nich: pochodzenie, tożsamość narodowa, patriotyzm, poczucie wspólnoty i życie społeczne. Respondenci mówiąc o tym, jak ważna jest dla nich ojczyzna, wskazywali na takie wartości, jak duma z narodu polskiego, godło, hymn, dobro Polski. W swoich odpowiedziach wymieniali również dobre szkolnictwo czy służbę medyczną, co pokazuje, iż doceniają system państwa, w którym żyją. Kolejną wymienioną wartością jest praca (10%). Respondenci wskazywali, że ważne jest, aby ją mieć i robić w życiu to, co się lubi. Dzięki temu, że zarabiają pieniądze, mogą zaspokajać swoje podstawowe potrzeby życiowe. Prawie 10% przebadanych osób uważa, że równie ważna jest tradycja, która była

wymieniana przez ankietowanych zamiennie z historią. Polacy chcą kultywować zwyczaje swoich przodków i przekazywać je następnym pokoleniom. Respondenci zwracają również uwagę na pieniądze (7%). Liczą się nie tylko dobra materialne, ale także bezpieczeństwo finansowe i to, aby je w ogóle posiadać. Ponadto zwracano uwagę na takie aspekty, jak: bezpieczeństwo, religia, alkohol, przyjaźń, szczęście, kultura, zdrowie, jedzenie, sport, zabawa, kombinatorstwo, narzekanie. Były to jednak jednostkowe wyliczenia.

Podsumowując: Polak dba o swój kraj, o to, aby mieć dobrą pracę, w której będzie się spełniać i która będzie dla niego źródłem utrzymania rodziny.

Część 2: Odpowiedzi przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Pytanie 1: Co jest ważne dla przedstawiciela mniejszości niemieckiej?

Jak wskazują wyniki badań, dla Ślązaków i Niemców najważniejsza jest rodzina (25%). Deklarują oni silne przywiązanie do otoczenia, w którym się wychowywali. Wynikać może to z faktu, iż często osoby te pracują za granicą, a do Polski wracają tylko na weekendy. Na co dzień nie spędzają czasu z członkami swojej rodziny, co może być przyczyną tego, iż bardziej ją doceniają, kiedy są w jej otoczeniu. Na drugim miejscu pojawiła się tradycja (13%) i ciekawe obchody różnych zwyczajów. Może to być np. wodzenie niedźwiedzia czy polterabend (wydarzenie organizowane przez przyszlą parę młodą na kilka dni przed ślubem). Dla ankietowanych ważna jest także praca (10%) oraz porządek (10%). Pracy poświęcają większość swojego życia. Przez porządek rozumieją nie tylko dobrze działającą administrację, ale także zadbane dom i przestrzeń wokół miejsca, w którym mieszkają. Mniejszość niemiecka zwraca również uwagę na istotę swojego języka (7%) (w ich rozumieniu ich językiem jest gwara śląska). Niechętnie rozmawiają w języku polskim, ponieważ chcą, aby ich gwara została zaakceptowana przez społeczeństwo polskie i na co dzień w swoim otoczeniu posługują się właśnie nią. Jednostkowo wymieniano ponadto: dobrą kuchnię, przynależność do lokalnej społeczności, religię, zarobki, uczciwość, gościnność, miłość, zdrowie, alkohol i wolność.

Podsumowując odpowiedzi obu grup, można stwierdzić, iż Polacy są większymi patriotami, dumnymi ze swojego narodu, za który są gotowi wiele oddać. Język jest dla nich ważny, zaliczają go jednak do kategorii dumy narodowej. Liczą się dla nich pieniądze, ale nie zwracają uwagi na porządek wokół siebie. Tak jak osoby z mniejszości niemieckiej, są rodzinni. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej cenią sobie tradycję, dbają o porządek w swoim życiu i to, aby mieć dobrą pracę. Ważne są dla nich pieniądze, które mogą im zapewnić godne życie. Istotne jest dla nich bycie odpowiedzialnym i punktualnym człowiekiem, który ciężko pracuje na swoje utrzymanie.

Tabela 1. Wartości cenione przez Polaków i przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Cenione wartości	Polacy [%]	Mniejszość niemiecka [%]
Rodzina	22	25
Ojczyzna	19	—
Praca	10	10
Tradycja	10	13
Bezpieczeństwo finansowe	7	4
Porządek	—	10
Język	—	7

Część 1: Odpowiedzi Polaków

Pytanie 2: Co odróżnia Polaka od innych narodowości?

Pytanie otwarte miało na celu wyszczególnienie cech, które wyróżniają Polaków, a także porównanie ich z cechami przedstawicieli mniejszości niemieckiej. Respondenci uważają, że wyróżnia ich kraj, w którym żyją, czyli ich ojczyzna: pochodzenie, język i patriotyzm (12,5%). Odpowiedź tę wskazywano już wcześniej i jest ona silną cechą narodu polskiego, którą Polacy chętnie eksponują. Polaków wyróżnia także zaradność (12%), która ma negatywne konotacje, ponieważ utożsamiana jest z cwaniactwem czy kombinatorstwem. Uważają, że są oni nie tyle zaradni, ile sprytni i przebiegli. Następnym wyróżnikiem jest historia (10%). Badani odwoływali się do tego, iż są z niej dumni, promują ją wśród innych narodów, darzą ją szczególnym szacunkiem, podobnie jak wszystkie tradycje z nią związane. Nie interesują się przyszłością narodu. Ważne jest dla nich to, co było kiedyś, lub to, co jest w danej chwili. Polacy lubią również narzekać (9%). Nie cieszą się z prostych rzeczy, są często smutni, pesymistycznie nastawieni do świata. Jak twierdzą — lubią użalać się nad własnym losem, czasem są złośliwi i roszczeniowi. Polacy uważają się za osoby gościnne (8%), które chętnie dzielą się tym, co mają. Jednostkowo wymieniono takie cechy, jak: nietolerancja, pracowitość, religijność, zawiść, głupota, upór, pociąg do alkoholu, rodzinność, spontaniczność, poczucie humoru.

Część 2: Odpowiedzi przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Pytanie 2: Co wyróżnia przedstawiciela mniejszości niemieckiej na tle innych narodowości?

Respondenci uważają, że spośród innych narodowości wyróżniają ich pracowitość (13%) i uczciwość (13%). Podkreślają, że są ambitni, nie boją się pracy i mają „brudne ręce”, co oznacza, że często podejmują się pracy fizycznej. Uważają, że można im ufać oraz że zawsze mówią prawdę. Respondenci uważają, że wyróżnia ich silnie zakorzeniona tradycja (9%), która jest przekazywana z pokolenia na pokolenie. Ich mocnymi stronami są porządek (8%) oraz gościnność (7%) — kierują się w życiu powiedzeniem „czym chata bogata”. Dalej wskazują na: własną gwarę, podwójne obywatelstwo, własny sposób bycia, rozsądek, rodzinę, dokładność, tolerancję, punktualność, jedzenie i kulturę osobistą. Wskazują także na to, że czują, iż są lepsi od innych, ale jednocześnie zazdroszczą innym osobom, lecz sami boją się w życiu ryzyka.

Podsumowując: osoby z mniejszości niemieckiej uważają, że wyróżnia ich nie tylko porządne i uczciwe życie, ale także wachlarz innych cech (równie pozytywnych). Porównując narodowości — polską i niemiecką — możemy zauważyć, że Polacy przedstawiają siebie jako osoby mocno związane z narodem — patriotów polskich. Częściej wymieniają także negatywne cechy, np. to, iż lubią narzekać. Natomiast mniejszość niemiecka uważa się za osoby bardziej pracowite, porządne i rozsądne, co ma bardziej pozytywne konotacje. Podobnie jak Polacy, podkreślają ważność historii swojego narodu.

Tabela 2. Cechy wyróżniające Polaków i przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Cechy wyróżniające	Polacy [%]	Mniejszość niemiecka [%]
Kraj	12,5	6,7
Zaradność	12	—
Historia/tradycja	10	9
Narzekać	9	—
Gościnność	8	7
Pracowitość	5,6	13
Uczciwość	—	13
Porządek	—	8

Część 1: Odpowiedzi Polaków

Pytanie 3: Polacy są...

Respondenci uważają, że Polacy są otwarci (12%). Ta odpowiedź może być zaskakująca, ponieważ ankietowani w swoich odpowiedziach równocześnie zwracali uwagę na to, iż są oni narodem nietolerancyjnym (9%). Może to jednak świadczyć o tym, że polska mentalność zmienia się, na co mogą mieć wpływ wejście Polski do Unii Europejskiej, łatwość podróżowania, zmniejszające się bezrobocie. To wszystko sprawia, iż Polacy stają się bardziej tolerancyjni. Badani podkreślają, że Polacy są ciekawi świata oraz przyjacielscy. Uważają się za pracowitych (10%) — ambitnych, chętnych do rozwoju i nauki. Jednak podkreślają również, że „nie są oni stworzeni do wielkich zrywów ani pracy u podstaw, co może świadczyć o tym, że nie są konsekwentni w swoich działaniach”. W innych wypowiedziach wymieniają takie cechy, jak: mniejsze poszanowanie autorytetów, zapatrzenie w siebie, nieufność, rasizm, brak otwartości, zaściankowość i znikomy przejaw kultury. Oceniają siebie jako mało empatycznych. Po raz kolejny zwracają uwagę na to, że Polacy lubią narzekać (9%). Pod tą kategorią kryją się: niezadowolenie z siebie, zrzędlivość, melancholijność, bycie marudnym, negatywne nastawienie, ciągle zmęczenie, zdołowanie i znużenie oraz lenistwo. Zaskakujące jest to, że respondenci wymieniali tak wiele negatywnych skojarzeń. Mówią o zaradności (8%), ale łączą tę cechę z kombinatorstwem i cwaniactwem. Pojedyncze osoby wymieniły również takie cechy, jak: inteligencja, zakompleksienie, tradycjonalizm, radość, brak rozsądku, pewność siebie, rodzinność, upór, religijność i uroda. Podsumowując: Polacy widzą siebie jako ludzi ambitnych i pewnych siebie. Cenią sobie wiarę, rodzinę i tradycję, jednak nadal patrzą na siebie przez pryzmat swoich kompleksów. Porównują się z innymi krajami — chcą „dorównać innym”. Wiedzą, że narzekaniem nic nie osiągną, a mimo to nieustannie to robią.

Część 2: Odpowiedzi przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Pytanie 3: Przedstawiciele mniejszości niemieckiej są...

Zaskakujące jest to, że w przeciwieństwie do wyników ankiet polskiej społeczności w odpowiedziach przedstawicieli mniejszości niemieckiej rysuje się bardzo pozytywna tożsamość tych osób. Uważają siebie za osoby pracowite (18%), miłe, szczodre, otwarte na innych, a także gościnne (11%). Ankietowani podkreślają, że lubią dobrze się bawić (10%) i korzystają z różnych rozrywek. Są zwariowani, imprezowi, weseli, a także towarzyscy (9%). Lubią spotykać się z przyjaciółmi i są otwarci na nowe znajomości. Liczy się dla nich rodzina (7,5%). Wymieniają cechy typu: przedsiębiorczość, kultura osobista, pomoc innym, szczerość, uczciwość, tradycja, religia oraz to, że są osobami zachowującymi się głośno, upartymi, dumnymi, uczynnymi, ale także nudnymi, zwracającymi uwa-

gę na swój wygląd. Mówią o sobie, że są „zawistni i głupi”. Powstaje wizerunek osób z mniejszości niemieckiej, którzy oprócz pracy lubią też dobrą zabawę, lubią świętować, ale racjonalnie godzą to z pracą. Są dumni ze swojego podwójnego obywatelstwa. Mają wielu znajomych, szczególnie w swojej społeczności, którą cenią tak samo jak rodzinę.

Podsumowując, można stwierdzić, iż zarówno Polacy, jak i przedstawiciele mniejszości niemieckiej należą do osób pracowitych, otwartych i zaradnych. Różnicą może być to, że Polacy lubią narzekać i są mniej tolerancyjni. Z kolei osoby z mniejszości niemieckiej są bardziej rozrywkowe, wesołe i gościnne. Lepiej mówią o sobie przedstawiciele mniejszości niemieckiej. Polacy podchodzą do siebie z lekkim dystansem, co może wiązać się z kompleksami, jakie posiadają jako naród. Oceniają siebie w sposób bardzo negatywny.

Tabela 3. Cechy wyróżniające Polaków i przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Cechy wyróżniające	Polacy [%]	Mniejszość niemiecka [%]
Otwartość	12	9
Pracowitość	10	18
Nietolerancyjność	9	—
Sklonność do narzekania	9	—
Zaradność	8	6
Gościnność	—	11
Rozrywkowość	—	10
Rodzinność	3	7

Drugi zestaw ankiet (Polacy odpowiadają na pytania dotyczące mniejszości niemieckiej, a osoby z mniejszości niemieckiej na pytania dotyczące Polaków)

Część 1: Odpowiedzi Polaków

Pytanie 1: Co jest ważne dla przedstawicieli mniejszości niemieckiej?

W drugiej części ankiety pytano Polaków o to, co jest ważne dla przedstawicieli mniejszości niemieckiej. Dzięki temu chciano pokazać ewentualne różnice między tożsamością osób z mniejszości niemieckiej — czyli tym, jak oni siebie sami postrzegają, a ich wizerunkiem wśród Polaków. Polacy najczęściej odpowiadali, że nie wiedzą, co jest ważne dla mniejszości niemieckiej (17%). Nie znają ich osobiście lub na co dzień nie widzą różnic między swoim a ich zachowa-

niem. Następną odpowiedzią było podwójne obywatelstwo (16%), które pozwala przedstawicielom mniejszości niemieckiej pracować za granicą. Polacy uważają, że niemiecki paszport daje im większe możliwości rozwoju, pracy czy podróżowania. Może on być również przyczyną tego, iż utożsamiają się oni z Niemcami, czego Polacy doświadczają, np. podczas rozgrywek sportowych, kiedy kibicują Niemcom, a nie Polakom. Kolejnym istotnym aspektem życia narodowości niemieckiej, według respondentów, jest poczucie bezpieczeństwa (13,5%). Chcą oni żyć bezpiecznie w kraju, który ma im zapewniać dobrą pracę oraz godne życie. Polacy wskazują także na język niemiecki (8%) — większość osób z mniejszości niemieckiej żyje w Polsce, ale mówi w języku niemieckim. Z obserwacji wynika, że młodszy ludzie rzadziej posługują się niemieckim (rzadziej niż ich dziadkowie), ale posiadają predyspozycje oraz więcej możliwości nauki tego języka, ponieważ mają szansę obcować z ludźmi, którzy go używają na co dzień, jest on także faworyzowany w szkołach w rejonie, w którym żyją. Ankietowani uważają, że dla mniejszości liczy się także pozycja w Polsce (8%). Przyczynił się do tego fakt, że narodowość ta walczy o swoje prawa i ubiega się o to, aby mieć ich jak najwięcej. Jest to nagłaśniane przez media i budzi wiele kontrowersji. Ponadto wymieniano takie wartości, jak: tradycja, kultura, tolerancja, stabilność finansowa. Polacy są świadomi tego, że mniejszość niemiecka chce być akceptowana przez naród polski, dlatego uważają, że Niemcy wszędzie manifestują swoją obecność.

Część 2: Odpowiedzi przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Pytanie 1: Co jest ważne dla Polaka?

Według przedstawicieli mniejszości niemieckiej najważniejsze dla Polaka są pieniądze (14%), a także oszustwo (14%). Odpowiedzi te pojawiały się w zestawieniu z takimi sformułowaniami, jak „Polakom niekoniecznie chce się pracować”, „wolą kombinować” czy „chcą osiągnąć sukces bez większego wysiłku”. Kombinatorstwo, które jest nacechowane bardzo negatywnie, sprawia, iż wizerunek Polaków nie jest pozytywny. Kolejną kategorią wyróżnioną przez mniejszość niemiecką jest rodzina (14%). Uważają ich za osoby bardzo przywiązane do swoich korzeni oraz pielęgnujące więzi rodzinne. Kolejną kategorią są pieniądze odgrywające bardzo istotną rolę w życiu Polaków. Może wynikać to z niskich zarobków lub trudno dostępnej pracy w kraju, a także przeszłości, która przyniosła wiele zmian i możliwości, również finansowych. Sytuacja gospodarcza zmienia się, a poprawa widoczna jest w szczególności w dużych miastach. Według przedstawicieli mniejszości niemieckiej przeciętny Polak chce zrobić karierę (8%), a to według jednego z respondentów przejawia się „parciem na szkło”. Polacy porównują się do innych narodów i chcą być tak samo dobrze wykształceni i doceniani w pracy, jak mieszkańcy krajów zachodnich. Chcieliby, aby ich kariera była szybka, przyniosła im sławę i dała dużo pieniędzy. Chcą udowodnić innym

narodowościom, że potrafią osiągać sukcesy i nie są na samym dole hierarchii społecznej. Respondenci odpowiadali także, że dla Polaków ważna jest ojczyzna (8%) — doceniają jej historię i tradycję, którą w dalszym ciągu kultywują. Polacy, według ankietowanych, są pracowici (8%). Chodzą do pracy, aby móc zapewnić sobie i bliskim godne życie. Oprócz pracy lubią odpoczywać, ważne jest dla nich, aby pojechać na wakacje (przynajmniej raz w roku), nawet jeśli ich na to nie stać. Naród polski jest także bardzo religijny, dlatego ważne jest, aby pójść w niedzielę do kościoła. Pozostałe wartości, które wymieniają badani, to: gościnność, polskie jedzenie, szczęście, przyjaciele, zamiłowanie do wódki.

Część 1: Odpowiedzi Polaków

Pytanie 2: Co wyróżnia przedstawicieli mniejszości niemieckiej?

Według respondentów przedstawicieli mniejszości niemieckiej wyróżnia język (15%). Gwara, której używają, jest, według jednego z ankietowanych, „dru-tem kolczastym” — nie rozumieją jej i nie akceptują tego, aby w ich otoczeniu jej używano. Respondenci wskazali również na fakt dwujęzyczności osób z mniejszości niemieckiej, co może pomóc im w nauce języków obcych, ponieważ mają do nich większy dostęp. Wyróżnia ich podwójne obywatelstwo (12%), a to sprawa, że często solidaryzują się z dwoma krajami. Ważna jest także historia (10%) oraz formalna przynależność do społeczności, jaką jest mniejszość niemiecka (6%), co wiąże się chociażby z dodatkowymi profitami. Są oni według respondentów napiętnowani na tle historycznym przez społeczeństwo polskie. Mają swoją tradycję i obyczaje, a także, jak wszystkie inne mniejszości, są obcym członem na nieswojej ziemi. Polacy dostrzegają ich rzetelność, skrupulatność w działaniu, a także punktualność. Ankietowani wskazują na wysoką samoocenę mniejszości niemieckiej oraz na ciągle domaganie się swoich praw oraz posiadanie niemiłej aparycji. Uważają ich za zgraną, zamkniętą społeczność. Mniejszość niemiecka utożsamia się z Niemcami, co drażni respondentów, ponieważ dla nich osoby mieszkające w Polsce powinny deklarować swoją narodowość jako polską i powinny być polskimi patriotami, a nie utożsamiać się Niemcami i Ślązakami.

Część 2: Odpowiedzi przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Pytanie 2: Co wyróżnia Polaków?

Przedstawiciele mniejszości niemieckiej uważają, że Polaków wyróżnia historia ich narodu (15%). Nawiązują do II wojny światowej, która miała ogromne znaczenie dla państwa i społeczeństwa polskiego czy niemieckiego. Wojna może być także czynnikiem powodującym wzajemną niechęć omawianych społeczno-

ści. Niemcy wskazują na fakt, iż Polacy pamiętają o swoich świętach narodowych — np. o dniu niepodległości i innych ważnych dniach dla polskiego patrioty, który wywiesza flagę polską przed swoim domem. Polaków wyróżnia ich narodowość przejawiająca się patriotyzmem i przywiązaniem do swojego kraju, języka i dorobku kulturowego (19%). Następnie pojawiały się odpowiedzi mające niekoniecznie pozytywne konotacje, takie jak: kombinatorstwo (8,5%), lenistwo (8,5%), marudzenie (7%), podział społeczeństwa (7%). Jak widać, procent tych wypowiedzi jest dość wysoki. Mniejszość niemiecka uważa także, że polityka nie stawia narodu polskiego w korzystnym dla niego świetle. Według jednego z respondentów afery polityczne, mocno nagłaśniane przez media, obrazują rząd polski jako ten „jedyny w swoim rodzaju”. Polacy mają także manię wyższości, czują się lepsi od innych i lubią się chwalić — są nietolerancyjni wobec innych narodowości, także wobec mniejszości niemieckiej. Polaków wyróżnia również mocna głowa do alkoholu i sam alkohol, którego pije się w Polsce dużo. Respondenci odpowiadali także, że Polacy niechętnie chwalą swój kraj, a powinni to robić, bo mają ku temu powody. Są pracowici, gościnni, religijni i prostolinijni, a to cechy, dzięki którym można czuć się wśród nich swobodnie.

Wnioski

Analizowane odpowiedzi z badania pilotażowego ukazały Polaków jako naród silnie utożsamiający się ze swoim krajem, jego historią i tradycją. Polacy są patriotami, dumnymi ze swojej ojczyzny, gotowymi poświęcić dla niej wszystko. Są także tradycjonalistami, którzy kultywują zwyczaje swoich przodków i chcą przekazywać je swoim potomkom. Potrzeby Polaków są zbliżone do potrzeb innych narodów z naszego kręgu kulturowego czy historycznego. Są to m.in.: zdrowie, szczęście, życie wolne od trosk, bezpieczeństwo osobiste i finansowe, posiadanie rodziny oraz wartościowych przyjaciół, którzy nas akceptują i doceniają, spełnienie emocjonalne poprzez związanie się z właściwym partnerem, spokój. Oczywiście istnieją mniej istotne wartości, które zazwyczaj nie są takie same dla większości społeczeństw, ale są nagłaśniane medialnie czy stają się charakterystyczną przywarą narodu. Z tych mniej medialnych cech można wyróżnić typowe dla mentalności polskiej, np. przywiązanie do tradycji i historii. Najczęściej wymieniane przez nich pozytywne cechy związane są także z pracowitością i ambicją. Polacy są świadomi tego, że są bystrzy i kreatywnie myślą. Ciągłe brakuje im jednak pewności siebie. Często porównują się do innych narodów, a to sprawia, że czują się gorsi i mają kompleksy. Narodowość polska jednoczy się tylko w trudnych momentach. W takich sytuacjach ludzie potrafią zrobić wiele dobrego dla innych. Można zaobserwować to szczególnie podczas wydarzeń sportowych czy protestów. Dla Polaków ważne są pieniądze, co można tłumaczyć faktem, iż nie mają ich wystarczająco dużo — znają więc wartość każdej złotówki. Polacy

dostrzegają swoje wady, które często są traktowane stereotypowo. Są świadomi, jaki posiadają wizerunek i starają się go zmieniać. Mniejszość niemiecka wypowiada się na temat narodowości polskiej właśnie w dość stereotypowy sposób. Dostrzegają negatywne cechy Polaków, ale również sami nie czują akceptacji ze strony Polaków, co może przyczyniać się do ich wrogiego nastawienia. Uważają, że Polacy nie lubią pracować fizycznie, a w ich życiu liczy się kariera i dobre wykształcenie. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej wskazują także na cechy, które są związane z ojczyzną, patriotyzmem, tradycją czy rodziną. Zarówno tożsamość, jak i wizerunek układają się w obraz Polaka tradycyjnego, co wynika z długoletniego istnienia systemu socjalistycznego na ziemiach polskich. Polacy są mniej otwarci niż narodowości zachodnie, nie czują się komfortowo w obecności innych nacji. Polacy znają i szanują swoją historię, chętnie do niej wracają, a jednocześnie są zmuszeni przystosować się do życia w kraju „oszustów i szerzącego się cwaniactwa”. Jeden z respondentów w swojej odpowiedzi przywołuje dość znany w polskim internecie cytat, który według internautów jest tłumaczeniem artykułu z francuskiej prasy. Opublikowano go dosyć dawno, jednak, jak komentują użytkownicy sieci, jest on nadal aktualnym obrazem tego, jak Polskę widzą i opisują obcokrajowcy:

Polska. Oto znajdujemy się w świecie absurdu. Kraj, w którym co piąty mieszkaniec stracił życie w czasie drugiej wojny światowej, którego jedna piąta narodu żyje poza granicami kraju i w którym co trzeci mieszkaniec ma dwadzieścia lat. Kraj, który ma dwa razy więcej studentów niż Francja, a inżynier zarabia tu mniej niż przeciętny robotnik. Kraj, gdzie człowiek wydaje dwa razy więcej niż zarabia, gdzie przeciętna pensja nie przekracza ceny trzech par dobrych butów, gdzie jednocześnie nie ma biedy, a obcy kapitał się pcha drzwiami i oknami. Kraj, w którym cena samochodu równa się trzyletnim zarobkom, a mimo to trudno znaleźć miejsce na parkingu. Kraj, w którym rządzą byli socjaliści, w którym święta kościelne są dniami wolnymi od pracy. Cudzoziemiec musi zrezygnować tu z jakiegokolwiek logiki, jeśli nie chce stracić gruntu pod nogami. Dziwny kraj, w którym z kelnerem można porozmawiać po angielsku, z kucharzem po francusku, ekspedientem po niemiecku, a ministrem lub jakimkolwiek urzędnikiem państwowym tylko za pośrednictwem tłumacza. Polacy! Jak wy to robicie?⁵

Mniejszość niemiecka nie utożsamia się z Polakami, ale nie utożsamia się także z Niemcami (mówiąc ściślej: nie wskazuje na te same wartości tożsamościowe, co Polacy). Tworzą oni własną społeczność Ślązaków. Posiadają własny język, wartości i są pewni siebie, a to pozwala tworzyć im silną grupę społeczną, nie do końca chcącą jednoczyć się z innymi. Cenią sobie kulturowane przez nich tradycje oraz historię, która wyróżnia ich w szczególny sposób. Liczy się dla nich rodzina, którą zakładają dużo wcześniej niż Polacy, a także znajomi z lokalnej społeczności, na których, jak twierdzą, zawsze mogą liczyć. Uważają, że ciężko pracują, a do wszystkiego musieli dojść sami, dlatego też nie posiadają zbyt wielu kompleksów. Przedstawiają się raczej w samych superlatywach — porządni, religijni i uczciwi. Uważają się za silną społeczność, której dobrze żyje się w Polsce.

⁵ Tekst, jaki ukazał się na temat Polski w jednej z popularnych gazet we Francji — <https://pl.wikiquote.org/wiki/Polska> (dostęp: 17.07.2018).

Polacy akceptują mniejszość niemiecką. Zdają sobie sprawę z ich niemieckiego pochodzenia, które ułatwia im wyjazdy zagraniczne oraz lepsze możliwości pracy. Drażni ich natomiast to, że żyjąc w Polsce, nie łączą się oni z Polakami. Podkreślają, że mniejszość niemiecka nieustannie manifestuje swoją obecność wszędzie, gdzie tylko się pojawi. Polacy otwarcie mówią o wielu pozytywnych cechach osób z mniejszości niemieckiej. Widzą w nich porządných, pracowitych i uczciwych ludzi. Mniejszość ta ma bardzo pozytywny wizerunek wśród Polaków, co niekoniecznie jest odwzajemniane.

Bibliografia

- Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008.
Brożek A., *Zderzenie i przenikanie kultur na pograniczach*, Opole 1989.
Fleischer M., *Konstrukcja rzeczywistości*, Wrocław 2002.
Graszewicz M., *Polski system polityczny. Semantyki i struktury komunikacji politycznej*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2011.
Kryszczuk G., *Świadomość językowa i kompetencyjna Niemców na Dolnym Śląsku*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1999.

Źródła internetowe

- <http://www.vdg.pl/pl/article/32-historia-1945-1989> (dostęp: 20.04.2013).
<https://pl.wikiquote.org/wiki/Polska> (dostęp: 17.07.2018).
<https://stat.gov.pl/spisy-powszechn/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html> (dostęp: 4.07.2018).